

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

“НАҚШБАНДИЯ – БАРЧА ЗАМОНЛАР УЧУН ЗАРУР ТАЪЛИМОТ”

МАВЗУСИДАГИ

(БАҲОУДДИН НАҚШБАНД ТАВАЛЛУДИНИНГ
700 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН)

РЕСПУБЛИКА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАНИ

МАТЕРИАЛЛАРИ

(12-13 октябрь 2018 йил)

1.Нақшбандия таълимотига дахлдор “валийлик” тушунчаси инсон камолотининг муҳим тадқиқотбоп масалаларидан бири бўлиб ҳисобланади. Бу ўз навбатида тасаввуфнинг бу тушунчаси моҳиятини кенг кўламда ўрганиш учун хизмат қилади. Баҳоуддин Нақшбанд ўз шахсий қарашларида нафсни бошқариш (уни инсон томонидан идора қилиш) руҳ камолотини негизи эканлигини психологик жиҳатдан изоҳлашга эришган.

2.Нақшбандия таълимотидаги фано ва бақо тушунчалари моҳиятини тавсифлаш (психологик нуқтаи назардан таҳлил қилиш) тасаввуфнинг бу соҳа муаммо ва мавзудаги қарашини назарий ҳамда эмпирик материаллар, маълумотлар билан психологик жиҳатдан бойитишда шахс камолотининг аниқ мезони, ўлчови ролини бажара олади.

3.Баҳоуддин Нақшбанд ўз қарашларида нафсни бошқариш руҳ камолотининг асоси эканлигини психологик нуқтаи назардан изоҳлаб беришга эришган ва уни ҳозирги замон кишисига қўллаш имконияти бор, лекин қиёсий таҳлил ўтказиш мақсадга мувофиқ. Унинг таълимотида инсон камолоти қалб оламининг тажаллиёти фано даражасига эришишдан бошланиб, то бақо ҳолати, тамкин, бесифат ва бенишонлик сари юксалиш (биридан иккинчисига ўтиш механизмларини рўёбга чиқариш) имкониятини беради, бироқ бунинг учун уларни ўрганишда замонавий методикаларни ишлаб чиқиш тақозо этилади.

Адабиётлар:

4. Баҳоуддин Нақшбанд. Авроди Баҳоия. -Бухоро: Бухоро, 2000. -39 б.
5. Насафий. Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд. -Т.: Фан, 1993.-48 б.
6. Наврўзова Г. Нақшбандия тасаввуфий таълимоти ва баркамол инсон тарбияси. -Фан ф.д.дис.авт. -Тошкент: 2002.-430 б.
7. Исмоилов С. Баҳоуддин Балогардон. -Гулистон: Зиё, 1994.
8. Холназарова М. Нақшбандия тариқатида комил инсон муаммосининг психологик хусусиятлари. -Т.: Фан ва технологиялар, 2014. -156 б.
9. Холназарова М. Баҳоуддин Балогардон таълимоти. -Гулистон: ГулДУ, 2009. -23 б.

НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИДА ЎРГАНИШ ВА ЎРГАТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ, УНДА УСТОЗ-ШОГИРД МУНОСАБАТЛАРИ

Зарипова Г., доц., БухДУ, Зайниев Ҳ., ўқ., Гиждувон МХККҲК

Устоз-шогирд муносабатлари узоқ тарихга эга, ўтмишимизда муайян вақт илм ва касб-ҳунар ўрганиш устоз-шогирд тариқасида амалга оширилган. Бунинг оқибатида жаҳон фани ва маданиятига тамал тошлар қўйган буюк шахслар етишиб чиққан. Булар: Абу Али ибн Сино, Улуғбек, Форобий, Беруний, Имом Бухорий, Абу Ҳомид Ғаззолий ва бошқалардир. Улар дунёга машҳур юзлаб шогирдларни тарбиялаганлар ҳамда устоз-шогирд муносабатларининг ғоявий-ахлоқий асосларини ишлаб чиққанлар. Ибн Сино ижодида таълим-тарбия масалаларига кенг ўрин берилган, у ўзининг “Ахлоқ”, “Ахлоқ фани”, “Оила тутиш” каби асарларида устоз-шогирд муносабатларига алоҳида тўхталган.

Ислом оламида ҳужжатул ислом ва Шарқ педагогикасининг асосчиси номини олган Имом Абу Ҳомид Ғаззолий ўзининг қатор асарларида, жумладан,

“Илм китоби”да ҳам таълим олувчи ва таълим берувчи одоблари ҳақида махсус тўхталганлар. Талаба риоя қилиши лозим бўлган одобнинг ботиний ва зоҳирий қоидаларини бирма-бир баён қилганлар. У кишининг фикрига кўра талаба билим эгаллашида ахлоқ қоидаларига риоя қилиши керак. Имом Ғаззолийнинг толиби илм ва устоз-муаллим муносабатларининг ахлоқий асослари тўғрисида юқорида баён қилган мулоҳазалари тасаввуф таълимоти учун назарий асос бўла олади. Баҳоуддин Нақшбанд пир-мурид, устоз-шогирд муносабатларини Имом Ғаззолийдан ўрганди аммо уни янгича талқин қилди. Бунда Баҳоуддиннинг оддий муридликдан авлиё ва пайғамбар Муҳаммад с.а.в.га зоҳиран ва ботинан яқинлашган йўллари – силсиласини билиш ҳам муҳимдир. Бунда устоз-шогирд муносабатлари олий даражада ўз ифодасини топган, яъни: Баҳоуддин Нақшбанд дастлаб тариқатни, зикр таълимини Саййид Амир Кулолдан олганлар. Саййид Амир Кулол эса Муҳаммад Бобойи Самосийдан, у киши эса Маҳмуд Анжир Фағнавийдан, ўз вақтида улар эса Ориф Ревгарийдан, улар эса Ҳожа Абдулҳолиқ Ғиждувонийдан, у киши эса Юсуф Ҳамадонийдан, улар бўлса Шайх Абу Али Формийдийдан, улар эса Шайх Абул Қосим Гургонийдан олганлар. Баҳоуддин Нақшбанд валийларни уч тоифага бўладилар. Улар: “Мукаллид, комил ва мукаммал. Мукаллид (тақлидга) эшитганига амал қилади. Комил ўз вужудидан чиқиб кетолмайди, комил мукаммалнинг тарбиятисиз мукаммал бўлолмайди”[1]. Тариқат йўлини ихтиёр қилган муридда энг аввало истак, ирода, бўлиши, ўзининг ички ва ташқи интилишларини бажаришга ўз-ўзини бўйсундира олиши шарт. Баҳоуддин Нақшбанд пир сифатида муридларни тариқатга тайёрлашда турли усул ва воситалардан фойдаланганлар. Булар суҳбат, валийлик, яъни валийлик каромат кўрсатиш, жазба. Буларни танлаш муриднинг ҳолатига ва тариқатни эгаллаш даражасига боғлиқ ҳолда бўлган. Муридни аввал суҳбат орқали синаб, ундаги истак ва қобилиятни аниқлаб, шу асосда маъқул йўл танлаганлар: “Толиб аввало бир муддат бизнинг дўстларимиз билан ҳамсуҳбат бўлиши зарур, токи унда бизнинг суҳбатимизга нисбатан қобилият пайдо бўлсин” [1]. “Ихтиёр бизда, агар хоҳласак толибга жазаба орқали таъсир қиламиз, агар хоҳласак сулук орқали таъсир қиламиз. Муршид (пир) бу-қозик табиб муриднинг ҳолига мувофиқ бўлган давони қилади” [1]. Баҳоуддин Балогардон айтар эдилар: “Ҳақнинг халқи билан эмас, Ҳақнинг ўзи билан мужоварад (ёнма-ён) бўлмоқ керак” [1]. Тариқатни чуқур ўрганишдан олдин мурид мусулмончилик асосларини ўрганиши лозимдир. “...Киши ўзининг нафсига тўхмат қилиши керак. Кимки Ҳақ субҳонаҳу инояти билан ўз нафсининг ёмолигини таниган, унинг ҳийла-найрангини англаган бўлса, бундай қилиш унга осон бўлади. Бу йўлдан юрувчиларда ўзгаларнинг гуноҳини ҳам ўзларидан, деб билиш ҳоллари кўп бўлади”[1].

Юсуф Ҳамадоний “Тариқат одоби” рисоласида ёзадилар: “Комил бир шахс билан бевосита суҳбатдан маҳрум бўлган мурид ҳар куни авлиёуллоҳ тоифаси сўзларидан саккиз варақ мутоала этиши керак. Бу сўзлар таъсирида муриднинг кўнгли жонланади. Шунга биноан мурид (солик) ўз йўлини (сулукни) ва йўналишини қуйидаги тўрт асосга кўра белгилаши, лозим: биринчи асос - нафс риезати; иккинчи асос - луқманинг ва хирқанинг ҳалол бўлиши; учинчи асос - мужоҳада бўлиб, у шайтонга, дунёпарастлик ва ёмонликка буюрувчи нафс

сингари ботиний душманларга қарши мужоҳада қилмоғи-курашмоғи лозимдир; тўртинчи асос – зикрдир” [4]. Ҳақиқий зикр-қалб билан бўлади. қалб зикрига муяссар бўлган солиқ фарз ва суннатлардан ташқари қолган вақтини тариқатга хос зикрдан бошқа нарса билан ўтказмаслиги керак. Абдулҳолиқ Ғиждувоний: “Мақомоти Юсуф Ҳамадоний” рисоласининг муқаддимасида ёзадиларки: “...бу (илоҳий) икромии улуғ насибага ва бу саодатга ҳақиқий бир солиққа эргашмасдан, шафқатли бир хожанинг этагини тутмасдан эришиш мумкин эмас” [4].

Турли касбу ҳунар ва санъатларни ўрганиш учун мутахассис, устоз лозим. Агар кишига илм ўргатадиган шайх бўлмаса, у адашади ва шайтоннинг йўлига юради ҳамда охир-оқибат ҳалокатга учрайди. Тариқатни ўрганувчи ёки шу йўлга кирган мурид доимо бир пирни ўзига раҳнамо қилиб олиши лозим бўлган [3].

Таълим-тарбияда ҳам тариқатни ўрганишда ҳам инсон толиб бўлмоғи зарур. Шу толиблик жараёнида саъи-ҳаракат, кўплаб риёзат чекиш билан ёмон иллатларни йўқотиш оқибатида покизалик ва нек хислатлар ҳосил бўлади ва у тараққий етиб, камолотга етади. Шунингдек, исломда ҳар бир нарса: тоат ва ибодат орқали унинг сирларидан-илмидан воқиф бўлиш орқали амалга ошади. Тариқатга кўра ҳар бир инсон бирор илмни ўрганса, унга амал қилиши муҳим, амални сидҳу ихлос билан адо этиш жоиздир. Барча тариқатларда, жумладан, нақшбандияда ҳам устоз-шоғирд, яъни тариқатни ўрганувчи ва уни ўргатувчи бўлиши энг муҳим удум ҳисобланган, бунинг ижобий томони кўпдир. Ислот таълимотини ўрганишда якка-индивидуал таълим олувчининг ўз сайъи-ҳаракати ҳал қилувчи ҳисобланса-да, тариқатни ўрганишда солиқ маълум даражага эришган киши – муршиддан таълим олиши шарт [2]. Бунинг ибратли томони шундаки, тариқат маълум йўл-сулук сифатида яхлит бир таълимот ҳисоблансада унинг асосий вазифаси муридга ахлоқий таъсир қилиш, энг аввало уни шахсий-ахлоқий жиҳатдан сулукни ўрганишга тайёрлашдан иборатдир. Бунда пир-муршид ёш муридга энг аввало ўзининг шахсий сифатлари, юриш-туриши, ҳаёт тарзи, ахлоқи билан таъсир қилиб, уни тарбиялайди. Иккинчидан, тариқатни ўрганиш, уни ахлоқ-одоб даражасида муридга сингдиришга амалий ва назарий ёрдам беради. Шу йўл орқали у муридни адашишдан асраб, солиқни тариқат мазмун-моҳиятини тўғри англаши ва унга амал қилиши учун йўл-йўриқлар беради.

Нақшбандия тариқатини кишиларга ўргатиш, айниқса, муридни босқичма-босқич сулук билан таништиришда ҳам маълум тизим, методика, яъни ҳозирги давр тилида-технология мавжудлигини пайқаш қийин эмас. Бу методика шундан иборатки, муршид муридга ўз шахсий ибрат-намунаси, ахлоқ-одоби, билими орқали таъсир қилади. Ўз навбатида мурид ҳам ақл-заковати, иродасини ишга солиши, ўз пирининг кўрсатмаларини тўла бажариши лозим. Баҳоуддин Нақшбанд айтар эдилар: “Ирода, таслим ва ихтиёр-сизлик бу улуғ ишдир. Бизнинг ихтиёр қилганимиз “ал-иродату таркул-иродати фи-л-иродати” деган сўздир, мурид ўз хоҳишини ташлаб, ўз муқтадосининг (пирининг) хоҳиши ичига бутунлай кўмилиб кетиши керак” [1].

Шундай қилиб, Баҳоуддин Нақшбанд ўзи асослаган тариқатни толибларга ўргатишда зикри хуфия ва суҳбатга асосий эътибор берган. Буларга тариқатнинг ирвату-л-вусқонинг (кучли тутқичининг) таъсирчан усули, деб қараганлар. Баҳоуддин Нақшбанд суҳбатни тариқатга нисбатан муҳаббат уйғотувчи восита, кўнгилларни покловчи унга халақит берувчи хасу хашаклардан тозаловчи, деб қараганлар. Чунончи, у киши эътироф этадилар: “Суҳбатимизга етишадиган гуруҳлардан баъзилари шундайки, уларнинг кўнгилларида муҳаббат уруғи бор, аммо халақит берувчи хасу хашаклар туфайли ўсолмайди, бизга эса уни поклаш лозим. Баъзилари шундайки, уларнинг кўнгилларида муҳаббат уруғи йўқ, бизга эса уни пайдо қилиш лозим” [1]. Баҳоуддин Нақшбанд тариқатни ўрганувчи шогирдга қатор талаблар қўядилар. Булар: қунт, сабот, ихлос, тиришқоқлик, ўзини тўла сафарбар қилиб, тариқат (илм ўрганиш) билан бирга меҳнат қилиб, ҳалол ризқ топишни омухта қила олиш зарурлигини таъкидлайдилар. У кишининг кўрсатишича, толибга устозлик қиладиган пиру муршид ҳам маълум бир талабларга риоя қилиши шарт. Чунончи, бунда: “Муршид толибнинг ўтган, ҳозирги ва келажак каби уч ҳолидан бохабар бўлиши керак, шундагина уни тарбия қила олади” [1]. Бунинг учун муршид ҳар куни толиб фаолияти ва ҳолатидан хабардор бўлиб, унга раҳм-шафқат, ғамхўрлик, эътибор кўрсатиши лозим. Шу билан бирга: “Толиб амал қилиши зарур бўлган шароитлардан бўлган бир дўст билан ҳамсуҳбат бўлиб, ўз ҳолидан воқиф бўлиши зарур. Суҳбат замонини ўзининг ўтмиш замони билан солиштириб кўрсин, нуқсондан камол сари кетаётганини ўзида мушоҳада қилса, бу азизнинг суҳбатида мулозаматда бўлишни ўзи учун фарзи айн ҳисобласин” [1]. Баҳоуддин Нақшбанд тариқатнинг моҳиятини эгаллашда устозлари, пиру-муршид Азизондан суҳбат орқали ўрганганликларини эътироф этадилар.

Адабиётлар:

1. Абул Муҳсин Муҳаммад Боқир ибн Муҳаммад Али. Баҳоуддин Балогардон. –Т.: Ёзувчи, 1993. -208 б.
2. Имом Зарнуджи. Илм олиш сирлари. –Т.: Мовароуннаҳр, -2004. -112 б.
3. Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Тасаввуф ҳақида тасаввур. –Т.: Мовароуннаҳр, -2004. -256 б.
4. Хожа Абдулҳолик Ғиждувоний. Мақомоти Юсуф Ҳамадоний. –Т.: Янги аср авлоди, 2003. -88 б.

УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ВА ТАЛАБА ЁШЛАРНИНГ МЕҲНАТ ТАРБИЯСИ

Темирова Н., ф.ф.н., доц. ГулДУ

Инсонпарварлик, умуминсоний қадриятларга содиқлик, уларни асраб-авайлаш билан бирга янги замон талабларига мос равишда такомиллаштириб бориш – умуман олганда маънавий тараққиёт мезони, миллий раванқ асоси, талабалар камолотининг энг муҳим омилдир. Бундай руҳиятдаги одам ҳеч қачон бировга тазйиқ қилмайди, шафқатсизлик ва зўравонлик каби ғайриинсоний иллатларга ҳамиша нафрат билан қарайди. Ўз табиатига мос равишда бағрикенг ва мурувватли бўлади.

Эшмухаммедов А., Мелиева Д. Нақшбандия – комиллик таълимоти	196
Рамазонова К. Нақшбандия-маърифатга элтувчи йўл	198

4-ШЎЪБА. ТАРИҚАТНИНГ ЁШЛАРНИ ҒОЯВИЙ

ТАРБИЯЛАШДАГИ ЎРНИ

Бозоров О. Баҳоуддин Нақшбанд меросида маънавият масалалари	200
Абдукаримов Х. Нақшбандия тариқатининг тарбиявий аҳамияти	202
Холназарова М. Нақшбандия таълимотида инсон камолоти даражаларининг психологик тавсифи	204
Зарипова Г., Зайниев Х. Нақшбандия тариқатида ўрганиш ва ўргатиш технологияси, унда устоз-шогирд муносабатлари	205
Темирова Н. Умуминсоний қадриятлар ва талаба ёшларнинг меҳнат тарбияси	208
Қувондиқов И. Маънавий қадриятлар глобаллашув жараёнида	211
Аллаёров А. Баҳоуддин Нақшбанд маслаҳатлари	213
Усмонова Х. Тасаввуф тариқатларининг инсон камолотидаги ўрни	215
Нурумбекова Ё., Каримов Ш. Яссавий таълимотининг тарбиявий аҳамияти	217
Маратов Т. Комил инсонни шакллантиришнинг ижтимоий-психологик хусусиятлари	219
Худайқулова З. Ёшларга тасаввуф ғояларини сингдириш омиллари	221
Йўлдошев Б., Абраева Ю. Ёшлар камолотида нақшбандия ғояларининг ўрни	223
Боқиева К. Тасаввуф таълимотида ахлоқий тарбия масаласи	225
Бектемиров С. Нақшбандийлик – меҳнат тариқати	227
Исманова А., Камалов А. Ёшларнинг мафкуравий тарбиясида маънавий-маърифий ишларнинг ўрни	229
Куранова М. Воспитание молодежи – вопрос глобального мира	231
Анорқулова О. Зикр тарбияси ҳақида	232